

Oběť se dnes jistě nestane čtenářsky oblíbenou knihou. Ovšem alespoň zmínka o ní – jako o „rodné sestře“ Lindovy *Záře* – může ve výkladu českého preromantismu velmi užitečně připomenut širší tematiky, resp. žánrové extenze českého preromantismu.

Z literární galerie: Jiří Langer

Vladimír Novotný

vln@seznam.cz

Když v roce 1965 znovu vyšlo po dlouhé prodlevě erbovní dílo Jiřího Langera (1894–1943) s názvem *Devět bran*, bylo to malé zjevení ve světě naší krásné literatury. S výjimkou nevelkého množství někdejších očitých svědků už tenkrát šlo o autora téměř nadobro zapomenutého a s určitou nadsázkou můžeme mít za to, že povědomí o tomto tvůrci v naší literární kultuře udržoval především autorův starší bratr: uznávaný prozaik a dramatik František Langer, svého času i vedoucí zdravotnictva Čs. armády. Jeho spisovatelský odkaz *Český jazyk a literatura* připomněl v prvním čísle letošního ročníku.

Pokud se však jejich vrstevníci, bratři Josef a Karel Čapek, lišili jen v literárních názorech a v tvůrčích zájmech (starší z bratrského dueta kromě beletrie bytostně tíhl k výtvarnému umění, mladší naopak k esejistice a k publicistice), bratři Langrové si byli z hlediska životní filozofie neuvěřitelně nepodobní. Pokud František studoval medicínu a inklinoval zejména k psychiatrii, o šest let mladší Jiří byl jeho pravý opak: již jako student doslova vzplál pro židovskou ortodoxii a téměř úzkostlivě dodržoval rituální předpisy. To vedlo k tomu, že přestal navštěvovat elitní vinohradské gymnázium, uchýlil se do ústraní a v devatenácti letech odjel do haličského pohraničí tehdejšího Rakouska-Uherska, do městečka Belzu, v němž se nalézalo významné středisko náboženského hnutí chasidů. S jejich životem a myšlením si mladý Langer přál se seznámit.

Zakrátko však byli tamější chasidské mluvčí vyhnáni z Polska do Maďarska, takže náš „chasid“ se coby doprovod belzského rabína a jeho svity nečekaně objevil v Praze a jeho zjev, vzdálený od představ o c. k. gymnazistovi, se stal atrakcí pražských ulic. Podle svědectví pamětníků a rodinných příslušníků „Langer nosil odřený svrchník střižený jako kaftan, sahající od brady až k podlaze, na hlavě měl široký klobouk z černého plyše, nakroucené vlasy a pejzy.“ Tenkrát se tradovalo, že se Jiří Langer nevrátil z Belzu, ale že Belz přijel do Prahy s ním. Přijal také jméno Mordechaj, které bylo podstatné pro jeho identifikaci se židovskou komunitou.

Za první světové války musel jako mnozí jiní narukovat. Sice odložil chasidský šat, ale odmítal vzít do ruky zbraň, ač měl jít na frontu, a tak nevyhnutelně skončil ve vězení. Před neslitovným rozsudkem ho díky svým konexím ve vojenském zdravotnictví zachránil bratr František (byť on sám záhy putoval do války), s jehož přispěním byl Jiří Langer prohlášen za duševně chorého a propuštěn z armády. Potom i nadále

trávil čas mezi chasidskými uprchlíky, nejprve v německojazyčných Mariánských Lázních, později i v maďarskojazyčném podkarpatoruském Mukačevu. Na sklonku války několik měsíců učil ve Vídni na hebrejském pedagogickém ústavu, pak se však nadlouho usadil v Praze, v níž pracoval v sionistickém výboru nebo v židovské obci. Příležitostně též učil a překládal, kupříkladu i z arabštiny do hebrejštiny. „Chasid“ Langer právě v té době podnikl také cestu do Palestiny.

Jako znalec hebrejské kultury a židovského náboženství, zejména jeho chasidské varianty, publikoval Jiří Langer za tzv. první republiky nejen v českých, ale i v polských a rakouských časopisech, přičemž současníky zaujal zřejmě jako ve své době asi jediný hebrejsky píšící básník západní a střední Evropy. Svou ranou knihu veršů *Pijutim we-šire jedidut* (jejíž český překlad zní *Básně a písně přátelství*) z roku 1929 napsal emotivním biblickým jazykem. Zároveň Langer tak jako mnozí jeho současníci a vrstevníci propadl učení Sigmunda Freuda o psychoanalýze a uplatňoval jeho myšlenky např. při výkladu židovských obyčejů. Velkou odezvu vyvolaly jeho studie z knihy *Erotika kabaly*, kterou napsal německy (*Die Erotik der Kabbala*, 1923); překlad do češtiny vyšel až roku 1991.

Do české krásné literatury tento znalec chasidismu výrazněji vstoupil až rokem 1930 počínaje, kdy začal v češtině časopisecky otiskovat beletristicky temperované chasidské příběhy a legendy, které posléze shromáždil v již zmíněné knize s názvem *Devět bran* (1937), původně pojmenované *Chasidské úsměvy*. Literární historička Zdenka Tichá v *Lexikonu české literatury* výstižně charakterizuje tuto publikaci jako „devět pásem legendárních vyprávění“, která jsou ve velice volném řazení složena z jednotlivých vyprávění i z anekdot, z citací talmudu, ale i z výkladu Písma a z mnoha sentencí vzatých z tradiční hebrejské moudrosti. Slovy badatelky zde autor „tlumočí látku se smyslem pro komiku kontrastu, s usměvavou skepsí s naivní rafinovaností příznačnou pro židovský humor; stylizovaný vypravěč slučuje v sobě láskyplnou ironii dospělého a přemýšlivého člověka s dětsky bezprostřední nereflektující důvěřivostí obyčejného příslušníka chasidského světa, který věří každému slovu.“ Zároveň však *Lexikon* překvapivě nabízí i odlišné žánrové charakteristiky autorových *Devíti bran*: s drobnou odchylkou je označuje za „legendární vyprávěnky“ a jinde pro změnu za povídkovou sbírku.

Třebaže se o *Devíti branách* rozepsali i významní kritičtí mluvčí tehdejší doby jako Karel Sezima (v Lumíru) a Karel Polák (v Právu lidu) a Jiří Langer byl již ve třicátých letech uznáván a respektován jako překladatel talmudu a editor výboru z hebrejského básnictví *Zpěvy zavržených* (nikoli náhodou ho pak za druhé světové války podporoval i Jan Masaryk), první vydání této knihy víceméně zapadlo. Znovuobjevena byla teprve v roce 1965 a poté (ačkoli v letech 1969–1989 se ocitla na indexu coby dílo „židovské“, divže ne prý politicky a ideologicky sionistické) nikoli překvapivě následovala další, čtenářsky vesměs úspěšná vydání zprvu hned v roce 1990, potom o šest let později a posléze ještě v roce 2016, ačkoli šlo z pohledu širší veřejnosti o poměrně málo známého autora. To už vypočítáváme samá posmrtná vydání, vesměs skutečná s vědomím, že Langer se mezitím stal spisovatelem tragického osudu.

Oba bratři Langrové pocházeli z české židovské rodiny, takže po březnu 1939 zvolili sebezáchovný odchod do exilu (třetí z bratrů spáchal sebevraždu): František nejprve do Francie a potom do Velké Británie, Jiřímu se podařilo opustit Protektorát Čechy a Morava až na podzim 1939, kdy vycestoval ze Slovenska i s dalšími židovskými běženci lodí po Dunaji přes Rumunsko a Turecko do Palestiny. Nejprve ale museli podplatit úředníky gestapa a teprve pak, jak dosvědčuje František Langer ve svých pamětech *Byli a bylo*, „přes tisíc uprchlíků, od novorozeňat do starců, vyjelo počátkem listopadu v poříčních parnicích a pak v železných nákladních baržách, tažených remorkéry.“ Říká se, že spisovatel přchal před Hitlerem se zavazadly plnými knih; prý si jich do „země zaslíbené“ odvážel přes dvě stovky. Putování probíhalo úmorně, navíc v britské Palestině byl Jiří Langer coby ilegální emigrant zpočátku internován v uprchlickém táboře a tam těžce onemocněl. Po několikeré hospitalizaci předčasně skonal v Tel Avivu ve věku necelých devětačtyřiceti let. V Palestině se krátce stýkal i s kritikem Maxem Brodem, posmrtným editorem děl Franze Kafky. Právě Brod se srdnatě ujal rovněž Langrovy pozůstalosti.

V Tel Avivu churavý literát ještě stačil uveřejnit svou druhou a poslední básnickou sbírku *Me'at cori* (v českém překladu *Kapka balšámu*), napsanou opět hebrejsky. Pod stejným názvem vyšel v Izraeli (roku 1984) posmrtný svazek Langrových hebrejských textů, obsahujících jeho publicistiku a korespondenci. Na tento titul navazuje český souhrn autorových prací, který byl vydán roku 1995 v Praze s pojmenováním *Stati, recenze, články a dopisy*. Ten máme k dispozici, zatímco první vydání *Devíti bran* bylo nacisty ocejchováno jako „zrůdné umění“, náklad byl zničen a zachovalo se jen několik vzácných exemplářů knihy, ukrývaných před domovními prohlídkami. Později nejednou vydávaného díla, které Jiřího bratr František s uznáním označil za „chasidskou Tisíc a jednu noc“.